THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
542 DUNDAS ST. WEST. Telephone Trinity 6830-6831

ווען א ניט-איד דערציילט עס

לאמיר זיך ניט נארען, ניט נאר גלויבט גיכער די וועלט א ניט־אידען ווי א אידען. ווען עס האנדעלט זיך וועגען אידישע צרות, נאר אויך אידען גופא גלויבען גיכער און ווערען מער אויפגעטרייסעלט, ווען עס דערציילט עס זיי א ניט־איד, ווי עס וואלט זיי דאס זעלבע האבען דערציילט א איד. אזוי איז עס שוין, און קיין זאך קען ניט ענדערען דעם דאזיגען פסיכאלאגישען בליק.

און דאריבער האט פאר'ן אידישען לעבען אזא גרויסע באדייטונג, ווען אין דער ניט־אידישער פרעסע דערשיינען ידיעות וועגען דעם אידישען לעבען. דארטען, אין יענע קרייזען, אידישע און ניט־אידישע, וואו מען הערט זיך ניט צו צום אידישען צייטונגס־מענש און צו דער אידישער צייטונג, הערט מען זיך אבער צו צו דער ניט־אידישער שטימע. און אויב די צייטונג איז נאך א פראמינענטע דערצו, האט עס געוויס א גרויסע באדייטונג.

די טעג איז אין דער וועלט־בארימטער ליבעראלער ענגלישער צייטונג "מאנטשעסטער גארדיען" דערשינען אן איבערזיכט וועגען דעם לעבען פון די אידען אין פוילען. און דער איבערזיכט מוז אויפטרייסלען די אלע, וועלכע זענען קאלט צום גורל פון די מיליאנען אידען אויף יענער זייט ים.

"די גרויסע מאסע פון די פוילישע אידען לעבען אין אזא ארעמקייט, וואס איינער פון דער מערב־אייראפעאישער וועלט קען עס גאר ניט גלויבען, ווען ער דערזעט עס צום ערשטען מאל; ער רייבט זיך די אויגען, און וואונדערט זיך, "צי איז עס נאר א שלעכטער חלום, אדער די ווירקליכקייט" — אזוי שילדערט דער שרייבער אינ'ם "גארדיען" די לאגע, אין וועלכער עס איז לויט זיין מיינונג שולדיג דער אנטיסעמיטיזם, וועלכער דערלאזט אפילו ניט די אידען צו וועלכער עס איז ארבייט.

דער שרייבער דערציילט דארטען ניט קיין נייעס, זאכען וואס מיר ווייסען ניט, אבער וויכטיג איז ניט דאס, וואס ער דערציילט, נאר ווער עס דערציילט, און וואו עס ווערט דערציילט.

און ווען א ניט־איד טוט עס אין אזא צייטונג ווי דער "מאנטשעסטער גארדיען", ווילט זיך ניט גלויבען, אז מען זאל זיך ניט צוהערען אין יענע קרייזען, וואו מען איז אזוי פארברעכעריש קאלטבלוטיג צו דער אידישער נויט און צו אידישע צרות.

ווער שטייט הינטער די רומענישע פאגראמען?

טראץ אלע דערקלערונגען און פארזיכערונגען, ווערען דאך די אכזריות'ן געגען די אידען אין רומעניען פארגעזעצט. אפילו די ניו־יארקער "טיימס", וועלכע איילט זיך קיינמאל ניט צו אויף צו קאמענטירען אידישע פארפאלגונגען, און בכלל עס ניט געבען קיין צופיעל "דיספלעי", האט לעצטע וואך געפונען פאר נויטיג צו ווידמען די פאגראמען אין רומעניען א לייט־ארטיקעל, אין וועלכען זי קריטיקירט גאנץ שארף אי רומעניען און אי די מאניו רעגירונג. און זי געפינט בלויז איין תירוץ, אז אפשר ווערען די פאגראמען אינסטיגירט פון די ליבעראלען, כדי אונטערצושטעלען א פיסעל מאניו'ס פארטיי. אבער פארענדיגט די "טיימס", אפילו דאס קען ניט רעכט־פערטיגען די רומענישע רעגירונג.

וואס מער מען פאלגט נאך די דארטיגע פאגראמען, אלץ מער מוז מען קומען צום שלוס, אז זיי ווערען דיריגירט פון איין קוועלע און ווערען אנגעפירט פון איין צענטראלער ארגאניזאציע. אויף וויפיעל מען קען זיך שאפען א בילד, לויט די דערהאלטענע ידיעות, קומט עס פאר אויף אזא אופן. א צאל אגיטאטארען באווייזען א געגענט אין די אינטערעסען פון אנטיסעמיטיזם, גרייטען צו א פאגראם אין א געוויסער שטאדט און ערשט ווען אלע פארבארייטונגען זענען געמאכט געווארען, קריגען כוליגאנעם פון אן אנדער פלאץ א סיגנאל צו קומען אין א געוויסער שטאדט און דורכפירען דעם פאגראם. דא האנדעלט זיך, אלזא, ניט אין א ספאנטאנעם אויסברוך פון פאלקס צארן פון דער דארפישער געגענט א טייל פון דער שטאדטישער באפעלקערונג, אדער פון קריסטען געגען אידען, נאר דא האנדעלט זיך ווע־גען א סיסטעמאטישער און גוט ארגאניזירטער פאגראם באוועגונג וואס ווערט פון א צענטראלער קערפערשאפט פינאנסירט.

עס זענען פאראן אין רומעניען גענוג שונאי ישראל אנצופירען א סיסטעמאטישע פאגראם ארבייט, אבער די רומענישע אנטיסעמיטען האבען ניט קיין געלט צו פינאנסירען דיזע ארבייט, און אזא סיסטעמאטישע אר־בייט ווי זיי טוען, קען אן א גרויסער און שטענדיגער פינאנציעלער הילף ניט אנגעפירט ווערען. א פלוצלונגער איבערפאל אויף אידען אין א געוויסער שטאדט אין רומעניען איז איין זאך און א סיסטעמאטישע פאגראם באווע־גונג, וואס פונקציאנירט מיט א געוויסער פינקטליכקייט איז אן אנדער זאך.

ווער־זשע פינאנסירט די פאגראמען אין רומעניען?

די פראגע ווער פינאנסירט די פאגראמען אין רומעניען איז היינט צו־טאג אזוי וויכטיג ווי פאר־א־יארען איז געווען וויכטיג די פראגע: ווער פינאנסירט די פאגראמען אויף אידען אין ארץ ישראל? אויף דער לעצטער פראגע האט די צייט געגעבען אן ענטפער. עס האט זיך ארויסגעשטעלט, אז מאסקווע האט געהאט אין דעם א האנט, ניט ווייל זי האט געוואלט שלעכטס טאן אידען, נאר ווייל זי האט געוואלט ברייננען ענגלאנד אין א פארלע־גענהייט. אין פארלויף פון די לעצטע עטליכע חדשים האבען מיר דערפארען איינצעלהייטען פון די מאסקווער אינטריגעס געגען ענגלאנד אין דעם גאנצען מיטעלערען אריענט און ספעציעל אין ארץ ישראל.

די וועלט איז ניט געווען דערשטוינט צו הערען, אז מאסקווע האט צוגעהאלפען צו די שחיטות אויף אידען אין ארץ ישראל. און זי וועט ניט דאו'פען זיין דערשטוינט, ווען זי וועט דערפארען, אז מאסקווע האט פיליכט אויך א האנט אין די איצטיגע פאגראמען אין רומעניען.

עס איז אמת, אז רומעניען איז שטענדיג געווען אן ארץ הדמים, און פאגראמען זענען אין רומעניען ניט קיין זעלטענהייט. אבער די איצטיגע פאגראם כוואליע אין רומעניען איז אזוי אין ווידערשפרוך צו דער גאנצער פאליטישער לאגע אין לאנד, אז עס קומט ארויף אויפ'ן זינען, פיליכט ווערען די פאגראמען פינאנסירט פון דרויסען, כדי אויפצורודערען דאס לאנד און צו קענען פישען אין מוטנע וואסער.

ווער־זשע שטייט דאך הינטער די רומענישע פאגראמען?

די פראגע איז דערווייל ניט פארענטפערט.

דער וויי-געשריי פון די רוסישע אידען

דער פארבאנד פון די אידישע הילפס־ארגאניזאציעס אין ענגלאנד, צו העלפען די נויטלײדענדע אידען אין מזרח אייראפע, האט לעצטענס גע־שיקט קיין רוסלאנד זייער סעקרעטאר, א. מ. קייזער, אונטערצוזוכען די לאגע אויפ'ן פלאץ. אונטער'ן נאמען "מיר זענען הונגעריג", איז יעצט פארעפענטליכט געווארען דער וויי־געשריי פון די דאזיגע אידען. לויט דעם ווי א. מ. קייזער גיט עס איבער, און עס זענען בילדער פון א רייע אידישע שטעדט און שטעדטלאך. דער לאנדאנער קאמיטעט איז געוועזען פריינטליך גענוג אונז צוצושיקען דעם דאזיגען באריכט, וועלכער גיט איבער א קלאר בילד וועגען דעם לעבען זייערען.

מיר הויבען עס היינט אן צו דרוקען, און מיר ראטען די "זשורנאל" לעזער עס ניט דורכצולאזען. די סעריע וועט זיך דרוקען עטליכע טעג, און דורך די דאזיגע ארטיקלען וועט דער לעזער באקומען אן אלזייטיג בילד פונ'ם אידישען לעבען אין ראטען־רוסלאנד.

ווי אזוי פרעמדע זעהען אונז

די טעג איז ערשינענע א בוך פון בע־וואוסטען עסטנישען פילאלאג און קריטי־קער בערנהארד לינדע, "צום שאפענדען מיטעל אייראפא". אינ'ם בוך זענען פאראן גרינדליכע אפהאנדלונגען וועגען דער לע־טישער, פוילישער, טשעכאסלאוואקישער אונגארישער און אידישער ליטעראטורען און טעאטערן.

שרייבענדיג וועגען דער אידישער ליטעראטור, גיט דער אויטאר צוערשט אן איבערבליק וועגען דער ענטשטעהונג און ענטוויקלונג פון דער אידישער שפראך און ליטעראטור, אנהויבענדיג פון 14־טען יאהרהונדערט און ער מאכט דערביי פא־ראלעלען צווישען דער אידישער און עס־טאנישער ליטעראטור אין פארשיעדענע עפאכעס.

לענגער שטעלט זיך אפ דער אויטאר ביי מענדעלע מוכר ספרים, פרץ און שלום עליכם. איבערגעהענדיג צו דער געגענוואר־טיגער אידישער ליטעראטור, פארטיילט ער זי אין פיער טיילען: פוילען, אמע־ריקא, רוסלאנד און פאלעסטינא.

"געשיכטליך", שרייבט דער אויטאר — איזווארשא דער ערשטער ליטערארי־שער צענטער וואס האט א גרויסע און רייכע פארגאנגענהייט. איצט אבער קאן מען זאגען, אז ווארשא האט פארלוירען איהר ערשטען ארט. דעם ערשטען ארט פארנעהמט איצט ניו יארק. דער בעסטער אידישער ראמאניסט אין פוילען איז היינט צו טאג שמואל לעווין מיט זיין ראמאן, "דאס געזאנג פון דורות". לינדע גיט אן ערקלעהרונג וועגען אינהאלט און דער אידעע פון לעווינס בוך. פאר'ן צווייטען אנגעזעהענעם מחבר האלט ער קאציזנען. אלטער קאציזנע — שרייבט ער — איז אן אנגעזעהענער פאעט, פראזאאיסט און דראמאטורג. לעזענדיג זיין פעכטיגע דרא־מע "הורדוס" (איבערזעצט פון עסטניש ה. באנד) האט מיך פארכאפט די שפראכ־ליכע זאפטיגקייט. דאס פארבענריכע מי־ליע און די דראמאטישע שטייגערונג". לינדע רעכענט אויס אלע ווערק, וואס קא־ציזנע האט אנגעשריבען און ברענגט אויך די פאטאגראפיע פון קאציזנען. די פאפו־לערסטע שריפטשטעלער פון אמעריקא — האלט לינדע — זענען אפאטאשו און רא־באי. דערביי גיט ער אן איבערבליק וועגען "די פוילישע וועלדער". פון די ליריקער האלט ער פאר די בעסטע לייוויק, האל־פערין און מאני לייב, דעם לעצטען רע־כענט ער פאר א פאעט פון גרויסשטאד־טישען ריטם און טעכניק.

דער דריטער אידישער צענטער איז רוסלאנד, וואס איז אבער איזאלירט פון די אנדערע אידישע צענטערען. דאס וואס ערשיינט אין רוסלאנד בלייבט פארבארגען אפילו פאר יחידים. די אידישע ליטערא־טור אין ראטענפארבאנד שרייבט ער — איז בערייכערט געווארען מיט א סך נייע מאטיווען, בעזונדערס מיט שילדערונגען פון די אידישע ערד ארבייטער אין די קא־לאניעס. פון די אידישע שריפטשטעלער אין רוסלאנד אונטערשטרייכט ער פרץ מארקיש, אויסלענדער, קוויטקא, איזי כא־ריק און איציק פעפער. די פאלעסטינישע ליטעראטור, האלט ער, האט מעהר א מי־זייאישען כאראקטער מחמת זי דערגרייכט ניט צו די ברייטע שיכטען (?).

וועגען אידישען טעאטער שרייבט לינדע: די אידען האבען געגעבען אזוי פיעל גוטע טאלאנטירטע ארטיסטען פאר טעאטערען כמעט פון אלע נאציעס, אז שוין דאס אליין איז גענוג וואגיג, כדי יעדער טעאטער מענש זאל זיך שטעלען די פראגע ווי אזוי זעהט איינענטליך אויס דאס נאציאנאלע טעאטער פון אזא מין פאלק? אבער נאך מעהר וואקסט דער אקטועלער אינטערעס צום אידישען טעא־טער, ווען מען האט געהאט כאטש בא־גרעניצטע מעגליכקייטען זיך צו באקע־נען מיט דער "הבימה" מיט'ן "מאסקווער קאמער טעאטער" און מיט'ן נייעם אידי־שען טעאטער פון ריגא. לינדע שטעלט זיך לענגער אפ ביי די "ווילנער", לויבט זעהר מרים ארלעסקא און צום סוף זאגט ער אזוי: אידען, וואס קומען אויף א בעסערע מאטעריעלע מדרגה, דערווייטע־רען זיך פון זייער אייגענער ליטעראטור און נאציאנאלע קונסט. גיט א קוק דעם עולם אין אידישען טעאטער און איהר וועט זעהן כמעט אן אויסנאהם האנדווער־קער, קרעמער, ארימערער קלאס, נאר זיי ציהט צום נאציאנאלען טעאטער. די רייכע רעדען אליין אפשר אמאל אינדערהיים אויך אידיש אבער צו זייער אייגענער קונסט בלייבען זיי פרעמד און דערווייטע־רען זיך דערפון אלץ מעהר. וואס מעהר זייערע פארמעגענס פארגרעסערען זיך. דער אידישער קינסטלער, דיכטער, קוקט אבער ניט אויף דעם וואס דער אינטעלי־גענט דערווייטערט זיך פון זייער נאציע, דאס שרעקט ניט אפ קיין יחידים ענטער־זיאסטען צו שאפען אונערמידליך. זיי שאפען, זייענדיג ארומגערינגעלט פון פאר־שיעדענע אנדערע פעלקער, וועלכע בעצי־הען זיך אפט גאר ניט אזוי פריינדליך "צו זיי".

דאס בוך האלט 230 זייטען פון גרוי־סען פארמאט, און דער אידישער ליטערא־טור און טעאטער איז אפגעגעבען געווא־רען איבער 20 זייטען.

דאס רוסישע אידענטום אין לעבענס-געפאר

פון א. מ. קייזער.

„מיר זענען הונגעריג!"

פון א רייזע איבער די אידישע שטעדט און שטעדטלאך אין ראטען־רוסלאנד.

די ידיעות, וואס קומען אן צו אונז פון רוסלאנד, זענען מאגערע און בלאסע, ווערטער ניט דערזאגטע, האלבע. לויט די באריכטען, וואס מיר פלעגען פון דארט באקומען, האבען מיר געוואוסט, אז די אידען, די דעקלאסירטע אידען, איז דארט זעהר ביטער, שלעכט. אבער מיר הא־בען ניט געהאט קיין ידיעה, אויף ווי ווייט עס איז זיי שלעכט, אויף ווי ווייט זיי זענען רואינירט, און אויף ווי ווייט דערגרייכט זייער אונבאשרייבליכער חורבן.

קיינער קען קיין מינדעסטען באגריף ניט האבען ווי אזוי עס לעבען און מוטשען זיך די דעקלאסירטע אידען אין אוקראינע, סיידען מען זעהט עס מיט די אייגענע אויגען. און בעת מען קוקט זיך צו גאנץ נאהענט צו דעם חורבן, דאן נעמט מען אפ דאס לשון. ניטא קיין ווערטער איבערצוגעבען די גרויסע עלענד, די נויט און די יסורים, וואס עס לעבט איבער דער רוב־מנין פון די דריי און א האלבען מי־ליאן אידען אין רוסלאנד, הויפטזעכליך אין אוקראינע.

צו כאראקטעריזירען די לאגע אין דריי ווערטער, וועל איך זיך באנוצען מיט דעם ענטפער, וואס איך האב באקומען פון א בארימטען כלל־טוער אין קיעוו, אויף מיין פראגע בנוגע דעם אידישען מצב:

— "מיר זענען הונגע־ריג!"

הונגעריג אויף ברויט, אויף ארבייט, אויף רויווארג, אויף געצייג, אויף דירות — אויף אלץ!

וואו איהר קומט, צי אין שטאדט, אדער אין שטעדטעל, הערט איהר דעם אנגעווייטאגטען און דערשטיקטען גע־שריי:

— "מיר זענען הונגע־ריג!"

* * *

אידען אין רוסלאנד וואלט איך צו־טיילט אויף צוויי קאטעגאריעס:

דער וואס האט א "רויט קארטעלע", און דער וואס האט אזא קארטעלע ניט.

און דער אונטערשיעד איז דאך אזא גוואלדיגער, אזא ריזיגער, אזא קאלאסא־לער.

ווארים דער וואס פארמאגט אזא קארטעלע, דער איז דאך בארעכטיגט צו זיין ברויט, און דער וואס האט ניט אזא קארטעלע, דער דארף דאך קיין ברויט ניט עסען, און ניט בלויז קיין ברויט, נאר אויך ניט קיין פוטער, מילך, פלייש און אנדערע לעבענסמיטלען.

אמת, אז דער מיט'ן קארטעלע קען ניט מעהר באקומען ווי דריי פערטעל פונט ברויט א טאג. (א שווערער ארביי־טער — א פונט א טאג). און אמת אויך, אז די ברויט איז שווארץ, געמישט מיט כלערליי פסולת'ן, וואס פארשאפט א ברען אויפ'ן הארצען. נאר עס איז דאך אלץ בעסער, ווי ארומצוגעהן א ניכטערער, א פאר'חלש'טער און פאלען מיט'ן פנים צו דער ערד, אבער ווי מען זאגט אין אוק־ראינע: פוכניען פאר א שטיקעל ברויט.

אמת, אז הן מיט'ן קארטעל איז מען מעהר ניט בארעכטיגט ווי צו א פערטעל פונט פוטער א חודש, א פערטעל פונט רייז א חודש, א פונט צוקער א חודש א. אז. וו. עסען צו זאט קען מען דערפון ניט, אבער ערגער איז, אז פיצלאך קינ־דער זעהען ניט קיין פוטער פאר די אוי־גען חדשים־לאנג און א שטיקעל צוקער איז א יום טוב.

אט דאס איז דער גרונד אונטערשיעד פון דעם מיט'ן קארטעלע און פון דעם אונגליקליכען אהן אזא קארטעלע. דעם ערשטען איז ערלויבט אויפצוהאלטען זיין נשמה און דעם צווייטען — כאטש ציה זיך אויס אין גאס און שטארב!

איז פון וואנען פארט נעמט דער לעצטער זיין לעבענסמיטעל?

אויפ'ן פרייען מארק: דארט איז איהם ערלויבט צו קויפען זיין ברויט, זיין פוטער, זיין צוקער און אנדערע פראדוק־טען, אויב זיי זענען נאר דא, ווארים על פי רוב פעהלען אויס פראדוקטען פאר'ן פרייען מארק, ביים פארטיילען די שפיי־זען איז דער קאאפעראטיוו בילכער, ווא־רים ער, דער קאאפעראטיוו, באדינט דאך דעם באקארטעלדיגען, בארעכטיגטען ביר־גער, דעם "טשלען סאיוזא". דער פריי־ער מארק, ער האדעוועט דאך אן דעם בורזשוי, דעם "נעפמאן", דעם הענדלער, דעם רב, די כלי־קודש און אנדערע ניט־ארבייטענדע עלעמענטען, וואס האבען בכלל ניט קיין עקזיסטענץ בארעכטיגונג.

צאהלט ער טאקע, דער וואס האט ניט אזא ביכעלע, אין אלף הששי אריין. פיקסירטע פרייזען זענען אויפ'ן פרייען מארק ניטא. דער מארק אליין מאכט זיי־נע פרייזען און דער דעקלאסירטער, אנ־שטאט 6 קאפיקעס פאר א פונט ברויט, ווי עס צאלט דער מיט'ן קארטעל, צאלט ער פינף און זעקס מאל אזוי פיעל; צוקער — אנשטאט 27 קאפיקעס א פונט, טאקע גאנצע 80 קאפיקעס. און אזוי פאר יעדען מינדעסטען לעבענס־פראדוקט, און ער דאנקט גאט דערביי, וואס ער האט עס באקומען, ווארים וואס וואלט געווען — און געשעהן געשעהט עס גאנץ אפט — אז דער מארק איז פוסט און מען באקומט דעם לאבען ברויט אויך ניט. דאן איז דאך באמת גאר שלעכט.

און דאס זעלבע איז בנוגע א דירה, וואסער, ליכט און אנדערע הצטרכות'ן: האסטו א קארטעלע, ביסטו בארעכטיגט צו דיין צימערעל און צאהלסט לויט א באשטימטען טאריף. אלא ניט, האסט ניט קיין קארטעל, טא געהט און... צו וואס פארטזעצען דעם זאץ, אז ווערטער זענען דא איבעריג. א שאד צו פארלירען א ווארט אויף דיר. ווארום דו ביסט רעכט־לאז, דו ביסט אויסגעשלאסען פון דער גע־זעלשאפט, און מיט דיר טאר זיך קיינער ניט חבר'ן!

ווער זשע איז דער גליקליכער, וואס האט דעם זכות צו אזא גאלדענער מתנה ווי דאס רויטע קארטעלע?

איז טאקע ניט קיין אנדערער ווי דער ארבייטער, רעגירונגס־אנגעשטעלטער, קוסטאר און פראפעסיאנאל, וואס ווערט פאררעכענט, אלס א "טשלען סאיוזא". אלע אנדערע, ווי קליין־הענדלער, רבנים, שוחטים, כלי־קודש, אלמנות און יתומים, וועלכע בילדען די גרויסע דעקלאסירטע מאסע, ווערען באצייכענט אלס "ניעטרו־דאוואי עלעמענט", אין אנדערע ווערטער הייט עס: הפקר־מענשען.

זיי זענען בארעכטיגט צו גארניט! ניט פאר זיי איז געשאפען געווארען דאס רויטע קארטעלע.

אט אין דעם דאזיגען ליכט וועלען מיר באטראכטען די עקאנאמישע לאגע פון די ביידע עלעמענטען. די ארבייטער, קוסטארען א. אז. וו. די בארעכטיגטע צום ברויט און די דעקלאסירטע, וועלכע האבען ניט קיין זכות אויפ'ן לעבען.

דער אידישער ארבייטער

אין רוסלאנד הערשט איצט א באדייטענדע ארבייטסלאזיגקייט, פון וועלכער דער אידישער ארבייטער איז שווער גע־טראפען געווארען. די גרעסטע ארבייטס־לאזיגקייט הערשט צווישען די אידישע ארבייטער אין די אינדוסטריע צווייגען, אין וועלכע זיי האבען אנגעהויבען אריינ־צודרינגען נאך דער רעוואלוציע. ביי דער ערשטער כוואליע פון ארבייטסלאזיגקייט האבען די אידען געליטען א סך מערער פון זייערע קריסטליכע חברים. דאס ערקלערט זיך דערמיט, וואס דער אלטער איינגע־זעסענער רוסישער ארבייטער איז מער בארעכטיגט צו ארבייט, ווי דער נייער צוגעקומענער אידישער ארבייטער וואס האט זיך ערשט אויסגעלערענט די מלאכה און האט ניט קיין גענוגענדע קוואליפיקא־ציעס. ניט קיין קוואליפיצירטע ארביי־טער בילדען בכלל דעם גרעסטען טייל פון דעם ארבייטסלאזען קאנטינגענט. די אר־בייטסלאזיגקייט האט זיך לעצטענס נאך מער פארשטארקט צוליעב מאנגעל אין רויווארג, וואס איז נויטיג פאר דער פאבריקאנט און אויך צוליעב דעם ארויס־שטוים פון דעם פריוואט־אונטערנעמער, וואס האט באשעפטיגט א גרויסע צאל ארבייטער. הויפטזעכליך, איז פון דער ארבייטסלאזיגקייט געטראפען געווארען דאס קליינע שטעדטעל.

אט זענען עטליכע ביישפילען:

פון 191 אידישע ארבייטער אין ראַ־מאַנאוו געפינען זיך 80 ארבייטסלאזע.

פון 108 אידישע ארבייטער אין וואַ־לאַצוליאוו זענען 67 ארבייטסלאז.

פון 141 אידישע ארבייטער אין קרי־זשאפאל זענען 40 ארבייטסלאז.

פון 34 אידישע ארבייטער אין זשאַ־באקריטש זענען 19 ארבייטסלאז.

בכלל האט זיך די צאל פונ'ם אידי־שען ארבייטער אין פארגלייך מיט זיין צאל פון פאר דער מלחמה פיעל פארקלע־נערט: בעת אין 1898 האבען זיך געפו־נען ביי 180.000 אידישע ארבייטער איז זייער צאל איצט ניט מעהר ווי 140.000 דאס הייסט א פארקלענערונג אויף צוואנ־ציג פראצענט.

דער קוסטאר (בעל־מלאכה)

די צווייטע אין דער רייהע פון די הארעפשנע עלעמענטען זענען די בעלי־מלאכות, די קוסטארען. זעהר א גרויסער עולם האט זיך לעצטענס פארוואנדעלט אין קוסטארען, הויפטזעכליך, אין די קליינע שטעדטלאך אין אוקראינע. זייער צאל דערגרייכט איצט איבער 200.000. די אוק־ראינישע שטעדטלאך זענען איבערזעטיגט מיט קוסטארישע ארבייטס־קראפט. אויף אזוי ווייט, אז 28 פראצענט פון דער זעלבסשטענדיגער אידישער באפעלקע־רונג זענען קוסטארען.

פופציג פראצענט פון אלע קוסטא־רען און בעלי־מלאכות זענען שניידער און לעדערניקעס. אזוי, למשל, איז אין מא־גילעוו־פאדאלסק פאראן אויף יעדע טויז־זענט נפשות 138 שניידער און 153 שוס־טער. אין טולטשינער קרייז איז אויף יעדען טויזענט נפשות פאראן 135 שניי־דער און 168 שוסטער. צוליעב דעם דא־זיגען איבערפלוס איז צווישען די קוסטא־רען אין די קליינע שטעדטלאך פאראן א גרויסע ארבייטסלאזיגקייט, וואס האט זיך לעצטענס פארשארפט. בערך 80 פראצענט פון זיי זענען ארבייטסלאז.

הויפטזעכליך ווירקט צו דער אר־בייטסלאזיגקייט דער מאנגעל אין רוי־ווארג, די באזארגונג מיט פארטיגע פרא־דוקטען פון דער שטאאטישער אינדוס־טריע דורך דעם קאאפעראטיוו. דער שווא־כער נאכפראגע מצד דער שטעדטישער באפעלקערונג אויף אויסגעארבייטע סחורות און דער פאקט, וואס די שטעד־טעלדיגע אויסארבייטונגען באפרידיגען שוין ניט מעהר דעם פויער וועמענס גע־שמאק האט זיך לעצטענס אנטוויקעלט.

עס דארף צוגעגעבען ווערען, אז די גרעסערע מערהייט פון די שטעדטעלדיגע קוסטארען און בעלי־מלאכות זענען שוואך קוואליפיצירט און אין אלע אפיציעלע באריכטען און אויספארשונגען ווערט אונ־טערשטראכען, אז דער גרעסטער טייל פון זיי זענען "פארטאטשעס". און מען קען זיי ניט אנפארטרויען קיין ערנסטע ארבייט. דאס ערקלערט זיך דערמיט, וואס דער רוב קוסטארען און בעלי־מלאכות זענען גרין אין פאך און מען האט זיי ערשט ניט לאנג אריינגעצויגען אין דער ארבייט, כדי זיי זאלען קענען ווערען בא־ווארענט מיט דער ברויט־קארטע.

אלע באריכטען באווייזען, אז דער שטעדטעלדיגער ניט קוואליפיצירטער גוס־טאר פארדינט פון 10 ביז 12 רובעל א חודש. א באדייטענדער טייל ארבייט נאר א פאר טעג אין וואך. דער פארדינסט פון אן ארטעל־ארבייטער (שניידער, שוס־טער, היטעל־מאכער), וועלכער איז שוין

(פארזעצונג אויף: פיידזש 5)

דעם לעזערס ווינקעל

ווערטער הער רעדאקטאר!

דערלויבט מיר צו זאגען עטליכע ווערטער וועגען דעם פאלטאווער עלוי, צו זיין 3־טען יאהר־צייט.

"הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל" — זאגט די גמרא.

עס איז פאראן ב"ה ביי אונז אידען גדולים אין א גאנץ באדייטענדער צאהל, וועלכע זייערע נעמען זענען באוואוסט איבער דער גאנצער וועלט, איבערהויפט אזעלכע, וואס דער גורל האט זיי מזכה געווען צו געקרוינט ווערען אלס ראשי־ישיבות, און א דאנק זייער אפטער גרויסע פינאנציעלע קריזיסען, איז אויף אן אומ־דירעקטען אופן זייערע נעמען זיך צעוואק־סען מיט די גרויסע רעקלאמעס, וואס מען האט זיי געמאכט פאפולער אויך אויף דער זייט ים, צוליעב זייער הייליגער שליחות. אנדערש אבער איז געווען דער שיקזאל פון דעם באריהמטען גאון עולם ר' יואל שארין ז"ל, וועלכער איז געווען באוואוסט אין דער גאונישער וועלט, דער פאלטאווער עלוי; ער איז געווען אן ענו, באשיידען ניט נעזוכט קיינע רעקלאמעס.

מעהר פון דרייסיג יאהר האט ער מרביץ תורה געווען צווישען די רוסישע אידען. ר' יואל ז"ל האט געגרינדעט די באריהמטע ישיבה אין זוויהיל המכונה נאוואגראדוואהאלינסק (וואהלינער גוב.) פון וועלכער ער איז אין א משך פון גאנצע דריי צעהנדליג יאהר געווען איהר מנהיג. דער גייסטיגער מצב, וועלכער איז דאן אין וואהלין געשטאנען אויף זעהר א ני־דעריגער מדרגה, האט איהם באריהרט ביים הארצען, און האט זיך אינגאנצען איבער־געגעבען צו רעטען און אויפהויבען די פאהן פון דער הייליגער תורה איבער דער גאנצער פראווינץ. און ווירקליך האט זיך איהם בשעתו איינגעגעבען צו באשאפען א וועלט פון תורה מיט דער גרינדונג פון דער אויבענדערמאהנטער ישיבה, וואס האט ארויסגעגעבען א דור פון רבנים מופלגים און בעלי בתים, תלמידי חכמים, וועמענס נעמען האבען געקלונגען אין דער לומדישער וועלט...

זאל שוין דא, אגב דערמאהנט ווערען לשבח דעם נפטר, אז ער איז געוועזען איי־נער פון די גרעסטע גאונים פון אונזער צייט. ווען ער איז נאך געווען א יונגער בחור'על פון צוועלף יאהר, איז ער שוין דאן געווען באוואוסט אין דער לומדישער וועלט אלס עלוי מיט זיינע אויסגעוועהנ־ליכע כשרונות.

ער אלס א גרויסער מתמיד אין דער וואלאזשינער ישיבה דעם נצי'ב'ס א תלמיד מובהק, האט ער זיך "אויסגעצייי־כענט מיט זיין קלאהרען פארשטאנד, זיך פארטיעפענדיג אין די שווערע סוגיות פון דעם ים התלמוד, מיט זיין פענאמענאלען זכרון, מיט זיין לאגישען געדאנק און מיט זיין וואונדערבארע בקיאות אין אלע תורה אוצרות...

אויסער דעם איז דער נפטר געווען א צדיק מיט זעהר שעהנע געהויבענע מדות און אויך שטארק באליבט ביי די ברייטע שיכטען פון פאלק.

ווען ר' יואל ז"ל האט געגרינדעט די ישיבה איז ער דאן געווען נאך א יונגער־מאנטשיק פון דרייסיג יאהר און מיט זיין קאלאסאלער ענערגיע איז איהם געלונגען שנעל זי צו ברענגען צו א גלענצענדער מדרגה. ער האט מיט זיין געהויבענעם גייסט משפיע געווען אויף די תלמידים פון דער ישיבה זיי זאלען דיענען פאר א פראכט און שטאלץ פאר'ן רעליגיעזען אי־דענטום...

ווען עס האט אויסגעבראכען די וועלט־מלחמה, איז ר' יואל ז"ל געצוואונגען גע־ווען אפצופירען גלות און איבערוואנדע־רען מיט דער ישיבה קיין קארעץ, וואס באלאנגט היינט צו פוילען. ניט קוקענדיג אויף זיין טיעפע עלטער און שוואכען גע־זונט איז ער אליין אומגעפאהרען מעיר לעיר נאך שטיצע לטובת דער ישיבה, וואס איז ביי איהם געווען טייערער פון זיין לעבען און וואו ער איז נאר געקומען האט ער זיך משתדל געווען מיט כל מאמצי כח ווידער צו גרינדען נייע ישיבות און פארפלאנצען פרישע וויינגערטנער פון תורה...

ווען עס האבען אנגעפאנגען אריינ־צודרינגען די השכלה־שטראהלען דורך דע ישיבה־ווענט און מיט'ן שטראם זענען פארפלייצט געווארען איינינע פון די בעס־טע בחורים, האט ער זיך שטארק מצטער געווען, אבער ער איז ניט אריינגעפאלען אין סקעפטישען יאוש, אום ניט אפגע־שוואכט ווערען אויף להבא און ניט אויפצוגעבען זיין קאמף כנגד דער השכלה אויף וועלכער ר' יואל האט איינגעזעהן א פארביטערטען שונא לגבי דער ישיבה...

עס איז כדאי צו באמערקען דאן אן עפיזאד פון באריהמטען גאון, וואס דאס וועט אפשפיגלען זיין ליעבע צו דער תורה.

איינמאל האט איהם איינער פון די אנגעזעהענע גבירים פון שטאדט געפרעגט: "רבי, ווען עס טרעפט זיך אז א ישיבה בחור ווערט אן אפיקורוס איז א מומר להכעיס, און באמיהט זיך אויפצו־קלערען אייך פון דער תורה הקדושה אז אלעם מעג מען טאן, איז נאך מיין מיי־נונג, אז די תורה שעדיגט נאך!..."

"ניין, מיין ליעבער פריינט, האט דער גאון מיט א שמייכעל געענטפערט: אין דעם פרט מאכט איהר א גוואלדיגען טעות. איך וועל אייך געבען צו פארשטעהן די זאך מיט נאר א פראסטען משל: איהר וועט מיר מוזען מודה זיין, אז פלייש איז איינע פון אונזערע נארהאפטע שפייזען, וואס קיין מענש קען אהן דעם זיך ניט באגעהן אבער ווען עס האט געטראפען, אז א מענש האט געגעסען פלייש און דאס פלייש האט איהם געשעדיגט קען מען זא־גען אז דאס פלייש טויג נישט? עס איז בלויז ווייל דער מאן האט געהאט א פאר־דארבענעם מאגען האט איהם דאס פלייש געשעדיגט, אבער בעצם איז דאס פלייש זעהר גוט — אזוי איז אויך מיט דער תורה. די תורה איז אן עץ חיים למחזיקים בה און טאמער טרעפט אז איינער געהט אראפ פון דרך הישר איז א סימן אז זיין גייסטליכער מאגען איז געווען פארדאר־בען, אבער די תורה איז א סם מרפא, וועלכע לערענט אונז אין אלע צייטען ווי צו לעבען ריין און זויבער צווישען פרעמ־דע פעלקער, וואס באלייכט אונזער לאנ־גען צוויי טויזענט יעהריגען פינסטערען גלות וועג, מיר זאלען ניט בלאנדזשען און זיך ניט אסימילירען צווישען אונזערע שכנים און בלייבען אן עם סגולה מכל העמים"...

* * *

אלס תלמיד פון דאזיגען גאון ר' יואל ז"ל וועמענס אנדענקען עס איז תמיד געווען ליעב און טייער און טיעף איינגעקריצט אין זכרון מיט גרוים יראת הכבוד, האלט איך פאר מיין חוב צו בא־קענען דעם נאמען פון מיין חשוב'ען רבין פאר דער אידישער וועלט אויך אויף דער זייט ים...

דער נפטר איז געשטארבען דינסטאג י"ג אב תרפ"ז אין ווארשא. מיט זיין טויט האט די אידישע ארטאדאקסישע וועלט בכלל און וואלינער אידענטום בפרט פארלארען איינעם פון די גרעסטע אידען, פון די לעצטע מאהיקאנער, וואס זיין פערזענליכקייט וועט אונז שטענדיג פעהלען, און וואס האט ניט איבערגעלאזען קיין ממלא מקומו.

מיר זענען געבליבען יתומים אהן א אב בתורה...

תנצב"ה.

משה נאבעלמאן.